

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ СЛОВАЧЧИНИ ТА ЧЕХІЇ ЩОДО ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (до 30-річчя проголошення незалежності Словацької та Чеської республік)

Анотація. Країни Центрально-Східної Європи, що мають тривалі історичні взаємини, зокрема і з Україною, після повалення комуністичних режимів наприкінці 1980-х років, розпаду Радянського Союзу та становлення незалежних держав у регіоні почали вибудовувати добросусідські відносини на принципово новій основі. Вони й стали одним із пріоритетних напрямів їхньої зовнішньої політики. Наприклад, упродовж останніх 30 років, після проголошення незалежності Словацької і Чеської республік 1993 року, відносини цих країн з незалежною Україною розвивалися доволі успішно та динамічно, але після початку російсько-української війни 2014 року набули принципово нового змісту, а також особливого значення. З огляду на це у статті розглянуто політику Словацької та Чеської республік, ставлення політичних сил і громадськості цих держав до війни росії проти України.

Ключові слова: повномасштабна агресія, російсько-українська війна, Словацька Республіка, українсько-словацькі відносини, Чеська Республіка, українсько-чеська співпраця.

Словацька Республіка

Україна першою серед держав світу визнала незалежність Словацької Республіки (СР) у день її проголошення – 1 січня 1993 року, й того ж дня Київ і Братислава встановили дипломатичні відносини. Зі свого боку, СР 21 вересня 2014 року поміж перших держав-членів ЄС ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Водночас вільні від історичних тягарів і серйозних проблем українсько-словацькі відносини, на жаль, не набули системності, а радше, на думку експертів, стали історією недооцінених можливостей. Україна та СР, попри безпосереднє сусідство, багато в чому й досі «terra incognita» одна для одної: «забутий сусід» – так, наприклад, ще нещодавно часто посилалися на Україну в СР. А словацько-українські відносини загалом були доволі прагматичними. До того ж багато словаків і нині симпатизують панславізму, згідно з яким росію сприймають, зокрема словацькі націоналісти, як єдиного союзника та захисника всіх слов'янських народів, а частині словацького політикуму доволі близька російська призма перцепції України. Якщо Президент СР Андрей Кіска (2014–2019 рр.) відкрито засуджував агресію РФ проти України, підтримував антиросійські санкції та європейські прагнення України, то словацькі прем'єр-міністри того періоду – Роберт Фіцо та Петер Пеллегріні – заявляли про контрпродуктивність антиросійських санкцій і заgravали із нею. Це можна пояснити тим, що для України росія є безумовним агресором й основною загрозою, а для СР – перспективою та довгостроковим партнером, позаяк була і досі є головним постачальником енергоресурсів, а також величезним ринком для словацьких товарів. Економічна ж співпраця між СР й Україною не дуже активна: наприклад, 2018 року двосторонній товарообіг дав у сукупності приблизно 1,4 млрд дол. Чи не єдиним успішним напрямом взаємодії став проєкт реверсу природного газу із СР до України через газогін «Вояни – Ужгород», що гарантував енергетичну безпеку України: приміром, частка СР у транзиті природного газу з Європи до України 2018 року становила 81,4% [1].

Ситуація в СР і словацько-українські відносини почали змінюватися після перемоги на президентських виборах 2019 року кандидатки від проліберальних сил Зузани Чапутової, парламентських виборів і призначення 2020 року нового Уряду СР. Вже у вересні 2019 року офіційний візит З. Чапутової показав важливість України для СР. «Я вважаю це зближення (між Україною й СР. – *Авт.*) особливо важливим в той час, коли Україна переживає важкі часи. Я шкодую про те, що існують різні міфи і неправди про неї. Саме тому я хочу, щоб наші громадяни знали і відкрито говорили про складну ситуацію, в якій перебуває Україна, і про серйозні наслідки порушення правил мирного співіснування між державами», – написала Президентка СР у фейсбуці [2]. 15 лютого 2022 року З. Чапутова засудила звернення державної думи РФ до президента володимира путіна з проханням визнати незаконні республіки в ОРДЛО. «Територіальна цілісність України, зокрема на Донбасі, це не те, що має диктувати російський парламент. Вирішувати можуть лише українці, а ми – підтримувати. Не можна говорити про мир і водночас робити кроки, що його підбивають», – зауважила вона у твіттері [3].

Із перших днів повномасштабного вторгнення росії в Україну ЄС як член НАТО, а також як сусідня з Україною держава активно підтримує національно-визвольну війну українського народу, надаючи Україні моральну, політичну, дипломатичну, гуманітарну та військову допомогу. Вже 25 лютого 2022 року Президентка Зузана Чапутова та Прем'єр-міністр ЄС Едуард Гегер рішуче засудили відкриту агресію росії проти України, а Міністр закордонних справ Іван Корчок заявив, що Україна допомогла ЄС «розплющити очі». Це довели візити Е. Гегера (8 квітня 2022 р.) та З. Чапутової (31 травня 2022 р.) в Україну, а також звернення останньої російською мовою до солдатів рф і їхніх командирів із засудженням воєнних злочинів, звірств і насильства, які вони коять в Україні під гаслом «визволення». «Той світ без війни, в якому ми просто намагалися жити, ви перетворили на світ, у якому помирають абсурдно, жорстоко та безглуздо. Ніхто вам не загрожував і ніхто не хотів завдати вам шкоди, проте ви завдаєте шкоди», – наголосила З. Чапутова у відеоповідомленні 26 квітня 2022 року [4]. А під час приголомшливого, на думку багатьох присутніх, виступу в українському парламенті 31 травня Президентка ЄС заявила: «Сьогодні ви захищаєте свою країну, своє життя, своє майбутнє та своє право ухвалювати рішення самостійно. Ви захищаєте право та правила, які гарантували нашому континенту десятиліття миру, правила, які сьогодні зримо топче російська федерація. Своєю боротьбою ви захищаєте й нас, і ми дякуємо вам за це, ваша війна справедлива й оборонна. У цій війні весь демократичний світ на вашому боці й не лише риторикою, яку ви вже давно слухаєте, зараз настав час дій» [5].

Яскравим і повчальним був також виступ З. Чапутової під час загальних дебатів 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 вересня 2022 року, в якому вона заявила, що саме слабкість світу стосовно росії 2014 року призвела до ще більшої агресії, тож тепер необхідно дістати уроки з помилок. «Сьогодні ми стаємо свідками, як один із п'яти постійних членів (Радбезу ООН. – Авт.) відкрито відмовляє іншому члену ООН – Україні – у праві на існування як незалежної держави. [...] 141 країна засудила війну москви проти України в резолюції Генеральної Асамблеї. Жодне вето не зможе змінити очевидну істину, ту істину, що сьогодні замість того, щоб захищати мир у всьому світі, росія робить усе, щоб його зруйнувати. Агресія москви завдала збитків усьому світу», – сказала президентка [6]. Вона наголосила, що в Україні загинули тисячі невинних цивільних. Мільйони людей через війну змушені тікати зі своїх домівок. І ще мільйони у світі перебувають на межі голоду через дії росії, які призвели до посилення глобальної продовольчої кризи. «Всі ми повинні стати голосом України. Голосом, який буде продовжувати говорити про злочини росії в Україні, голосом, який буде діяти, щоб нікому не було дозволено чинити

такі звірства. Володимир путін сподівався захопити Україну і налякати всіх нас, він не досягнув успіху з цією метою. Про це говорять успіхи на полі бою в Україні», – зазначила З. Чапутова [7].

Уже наступного дня після російського вторгнення ЄС надала 100 тис. євро на допомогу Україні, 27 лютого – підтримала санкції ЄС проти росії за її агресію, а 28 лютого оголосила про рішення надати нашій державі військову допомогу: дизельне пальне, газ і боєприпаси. До травня 2022 року ЄС виділила Україні військової допомоги на 10 млн євро, а 7 травня ухвалила надання військових матеріалів ще на 2 млн євро. ЄС також постачає Україні гелікоптери, танки Т-72, ракетні боєприпаси для РСЗВ «Град», САУ «Zuzana 2» (2022 р. передано 8 САУ, а протягом 2023 р. передбачено надати ще 16), розмінувальну техніку тощо. Країна висловила готовність передати свої ЗРК С-300 та винищувачі МіГ-29, розглядає власний видобуток урану задля заміщення ядерного палива з росії, відмовилася від пропозиції рф змінювати умови газових контрактів і перейти на оплату в рублях, спільно з Німеччиною відкрили базу з ремонту важкої військової техніки для ЗСУ.

На початку грудня 2022 року Уряд ЄС затвердив новий пакет військової допомоги Україні. Про це заявив глава МЗС ЄС Растислав Качер на спільній із очільником МЗС України Дмитром Кулебою пресконференції в Києві 8 грудня: «Ми і далі підтримуватимемо вас практично у вашій боротьбі. Вчора наш уряд схвалив новий пакет оборонної допомоги. Це боєзапас, великі калібри, також для винищувачів, теплі речі, інше спорядження» [8]. Він наголосив, що ніхто не може схилити Україну до переговорів, вона сама має визначати умови миру: «Для тих, хто каже: “Ми хочемо миру, миру шляхом перемовин”, ми відповідаємо: “Ми вже спробували з Гітлером, ми вже спробували перемовини від нас, хтось за нашою спиною намагався провадити... Ми знаємо, це призвело до руйнації Чехословаччини і до Другої світової війни і втрат десятків мільйонів людей. Ми цього ніколи не повторимо”. [...] Ми знаємо науку історії, ми навчилися і будемо вас підтримувати до самого кінця. Кінець – це коли ви скажете. Це український варіант миру, український формат, українське рішення, і Україна повернеться у свої кордони цілком, забравши назад свою суверенну територію» [9]. А Прем'єр-міністр ЄС Е. Гегер під час теледискусії «Радіо та телебачення Словаччини» 8 січня 2023 року підкреслив, що «Україна повинна виграти боротьбу», тому що «не можна розраховувати на те, що Росія не нападе й на інші держави» [10].

За офіційними даними, з лютого 2022 року ЄС надала Україні озброєння на суму майже 168 млн євро. Йдеться про ЗРК С-300, гелікоптери, тисячі ракет для РСЗВ «Град» і десятки бронемашин. А на тлі звернень української влади в лютому 2023 року до країн Заходу щодо надання

випилювачів СР розглядає можливість невдовзі передати Україні 10 з 11 своїх літаків МіГ-29 радянського виробництва, знятих торік з озброєння. Про це заявив Міністр оборони СР Ярослав Надь на початку березня 2023 року, додавши, що 11-й радянський випилювач залишать словацькому музею. І вже 18 березня 2023 року СР підписала угоду з Україною про передачу Києву 13 випилювачів МіГ-29 і двох комплексів ППО «Куб». Міністерство оборони СР наголосило, що безоплатне передавання Києву військової техніки відповідає зовнішньополітичним інтересам Братислави та загальним принципам міжнародного права.

Сусідня країна прийняла й чимало біженців з України та навіть ухвалила відповідні зміни до національного законодавства. За рік од початку повномасштабної військової агресії росії проти України словацько-український кордон перетнули понад 300 тис. українців, з яких майже 60 тис. отримали тимчасовий захист.

Хоч офіційна політика СР щодо війни кремлівського режиму була одностайною, однозначною та солідарною з Україною, яка стала жертвою російської агресії, реакція словацьких політичних партій на цю війну виявила розкол у поглядах і цінностях. На бік України стали демократичні та проінтеграційні політичні сили, що виходять із пріоритету загальнолюдських цінностей свободи, демократії, прав людини та права кожної нації визначати свою долю. Політичні ж сили, що є прихильниками національного егоїзму, недовіри до інтеграційних об'єднань, членом яких є СР, не підтримали України та відкрито чи приховано стали за росію. Зокрема, такі опозиційні парламентські популістські партії, як «Курс – соціальна демократія» (лідер – Р. Фіцо, Прем'єр-міністр СР у 2006–2010, 2012–2018 рр.) і Словацька національна партія (очільник – Андрей Данко, спікер Парламенту СР у 2016–2020 рр.), виступають проти спільної політики ЄС щодо кремля та за дружні відносини й співпрацю з росією, незалежно від її політики. Прихильники таких поглядів стверджують, що санкції Заходу проти рф шкодять економікам країн-членів ЄС, зокрема і СР, демонструють антиросійські настрої, тому їх потрібно скасувати (у січні 2023 р. з такими заявами виступив Міністр економіки СР Карел Гірман). Вони також виправдовують політику рф, організовують антиукраїнські, а отже, проросійські «кампанії миру», активно вимагають не постачати зброї Україні й розірвати оборонну співпрацю СР зі США тощо.

За уявленням Р. Фіцо, мир має настати, коли держави Заходу припинять надавати зброю Україні. Він пояснював позицію своєї партії «Курс – соціальна демократія» так: «Ми говоримо про підтримку переговорів між українцями та росіянами. Усі зусилля світу мають бути зосереджені на мирних переговорах [...] Але яка реальність? На жаль, словацький уряд посилає

в Україну смертоносні боєприпаси. Він ненавидить простих звичайних росіян. Словацький уряд підтримує неприйнятну ідею про колективну провину (росіян. – Авт.)... Просто подивіться на виступ президента США Байдена і його переконання, що нарешті з'явилася можливість знищити смертоносного російського ворога» [11]. А надто жорсткою риторика цієї партії щодо ЄС й України стала напередодні дострокових парламентських виборів у СР, призначених на вересень 2023 року. Зокрема, її лідер Р. Фіцо під час виборчої кампанії заявляв, що війну в Україні 2014 року розпочали «українські фашисти», а повернути Крим неможливо.

Схожу позицію мають й інші партії, зокрема правоекстремістські: народна партія «Наша Словачина», «Республіка», «Свобода і солідарність», «Для людей», «Ми – родина», Християнсько-демократичний рух, а також Словацько-російське товариство й окремі депутати Європарламенту від СР. Приміром, очільник однієї з головних словацьких проросійських організацій «Словацько-російське товариство», експрем'єр-міністр СР Ян Чарногурський відкрито підтримав російську агресію проти України та наміри кремля «демлітаризувати» і «денацифікувати» Україну, що, на його думку, означатиме зміну політичного режиму. В березні 2022 року Я. Чарногурський навіть представив сценарій розвитку Європи після завершення російсько-української війни, який в останній частині містить фактичну рекомендацію СР змінити зовнішньополітичну та цивілізаційну орієнтацію й повернутися до сфери впливу росії: «Якщо Росія переможе в українському конфлікті – зростатиме геополітичний вплив Росії в Європі. Тоді президент Путін може повернутися до своїх вимог до Байдена у грудні минулого року, щоб США та НАТО повернулися до кордонів 1997 року. Отже, розширення НАТО на схід буде фактично скасовано. Не тільки це. Усі міжнародні договори в цій сфері набудуть іншої ваги, і скасування деяких не буде немислимим... Російська концепція державної інтеграції відрізняється від західної, представленої Європейським Союзом. У російській концепції держави не втрачають значної частини свого суверенітету, ніж в ЄС, а повинні довести власну життєздатність. Життєздатні держави вступають в інтеграційне угруповання і розвивають взаємну інтеграцію, зберігаючи при цьому життєздатність» [12].

Такі антиукраїнські та проросійські висловлювання впливають, на жаль, на суспільну думку в СР. Мабуть, не випадково словаки найбільше в Центральній Європі підтримують в. путіна та довіряють російській пропаганді. Проведене влітку 2021 року опитування показало, що 55% словаків схвально ставляться до президента рф [13]. Відстеження громадської думки в березні-квітні 2022 року довело, що 28% словаків поклали відповідальність за війну в Україні на «Захід, який спровокував росію», а 51% звинуватив саму росію [14]. Опитування в липні 2022 року свідчить, що

в російсько-українській війні більшість населення СР радше б вітали перемогу росії, а не України [15]. Щоправда, внаслідок успішного контрнаступу ЗСУ протягом вересня 2022 року настрої серед словаків дещо змінилися: 47% респондентів бажають перемоги Україні у війні, 19% – росії [16].

16 лютого 2023 року Парламент СР укотре засудив російську агресію в Україні та висловив підтримку незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України. Він ухвалив резолюцію, в якій назвав нинішній російський режим «терористичним», а росію – «державою-спонсором тероризму». Документ засуджує й гібридну війну, яку росія веде на території СР, і закликає компетентні органи не недооцінювати загрози, а вжити ефективних заходів проти неї, щоб підтримати безпеку та демократію в країні [17].

30 вересня 2023 р. в Словаччині відбулися дострокові парламентські вибори, на яких несподівану перемогу здобула антиукраїнська партія «Курс – соціальна демократія» експрем'єра Р. Фіцо, за яку проголосувало 23,3% виборців. На другому місці (понад 17% голосів виборців) опинилася партія «Прогресивна Словаччина», близька до чинної президентки З. Чапутової, а на третьому місці – партія «Голос» експрем'єра П. Пеллегріні, яка набрала майже 15% голосів [18]. Отже, попереду коаліційна боротьба в парламенті за формування уряду СР, утім в Україні сподіваються на збереження новим урядом Словаччини підтримки у війні проти російського агресора.

Чеська Республіка

З першого дня повномасштабного військового вторгнення росії в Україну Чеська Республіка (ЧР) відкрито засудила дії кремля. Вона стала одним із найактивніших партнерів-союзників нашої держави, зокрема вже за 14 днів після початку російського нападу почала постачати військову техніку в Україну. Показово, що під впливом подій 24 лютого 2022 року погляди на війну в Україні та ставлення до росії змінив тодішній Президент ЧР Мілош Земан, котрого небезпідставно звинувачували в «проросійській політиці». В ексклюзивному інтерв'ю для «Радіо Свобода» на початку червня 2022 року він заявив: «З російським нападом на Україну настала принципово нова ситуація, на основі якої я реауюю. Ця ситуація зрозуміла: мова про агресію проти суверенної держави. [...] Напад на Україну був для багатьох людей в Росії і поза нею холодним душем, і я є одним з них. [...] Далі, звичайно, необхідно продовжувати підтримувати Україну – матеріально і політично. Як відомо, Чеська Республіка належить до найкращих союзників України і тих, хто її найбільше підтримує. У цьому в нас широке політичне порозуміння, що є дуже важливим. [...] війна в Україні є зрештою справді війною проти всього Заходу і західної демократії. Це є війна проти світового

порядку, яким ми його знаємо, і це нас торкається» [19]. А на запитання, чи вважає він в. путіна «воєнним злочинцем», М. Земан відповів: «Сьогодні я думаю, що Путін справді мав би стати перед воєнним судом. І водночас перед судом російським за все те, що він з Росією охочий зробити. Путін вирішив напасти на Україну, хоча й повинен був знати, що настане після цього, тобто про неминучі заходи у вигляді економічних і політичних санкцій, які рішуче Росії торкнуться» [20].

Однак довготривалі зв'язки з рф і проросійськими політиками М. Земан припинив не зовсім. Це показує його зустріч із впливовим словацьким політиком Р. Фіцом, котрий обстоює скасування санкцій проти росії та припинення військової допомоги Україні. Проте експерти констатували цілковите порозуміння між М. Земаном і Прем'єр-міністром ЧР Петром Фіалою стосовно принципового підходу до війни рф проти України.

15 березня 2022 року відбувся перший візит в Україну Прем'єр-міністра ЧР П. Фіали, впродовж якого було обговорено підтримку нашої держави під час війни та посилення санкцій проти росії як країни-агресора. 11 травня 2022 року сенат Парламенту ЧР ухвалив постанову щодо підтримки України, якою, зокрема, засудив численні воєнні злочини, які росія скоїла в Україні. Також у документі осуджено «етнічно мотивовані злочини проти людства, такі як масові страти, прояви неповаги до загиблих, катування, зґвалтування, фізичне та психологічне насильство або насильницька депортація дітей, які Росія вчиняє систематично і масштабно, що є проявами геноциду проти українського народу» [21]. У вересні 2022 року Уряд ЧР ініціював створення міжнародного кримінального трибуналу для в. путіна та його «друзів» в ООН. А за публічне схвалення війни рф проти України в ЧР загрожує кримінальна відповідальність. Країна також серед перших у Європі закрила своє небо для російських літаків, заморозила активи олігархів рф на сотні мільйонів крон. Ще перед повномасштабною агресією росії проти України ЧР вислала з країни 90% складу російського посольства.

31 жовтня 2022 року Прем'єр-міністр ЧР П. Фіала на чолі урядової делегації прибув із робочим візитом до України. Під час зустрічі з Президентом Володимиром Зеленським він відмітив мужність українського народу в обстоюванні демократичних цінностей, свободи й територіальної цілісності своєї держави та заявив: «Ми й надалі підтримуватимемо Україну, тому що ми бачимо: на сході України дії Росії стають більш агресивними й політика Росії стає агресивнішою» [22]. П. Фіала наголосив на важливості надання Україні потужної військової, технічної, оборонної, економічної та гуманітарної допомоги, «щоб Україна мала чітку перспективу вступу до західних структур – НАТО та Європейського Союзу» [23]. Він також запевнив, що Україна буде пріоритетом під час головування ЧР в ЄС. У відповідь Президент В. Зеленський нагородив П. Фіалу орденом Ярослава Мудрого

І ступеня за визначний особистий внесок у розвиток українсько-чеського міждержавного співробітництва, підтримку незалежності та територіальної цілісності України. Важливим підсумком зустрічі В. Зеленського та П. Фіали стало укладення Спільної декларації щодо євроатлантичної перспективи України – першого документа, який Україна підписала задля прискорення євроатлантичної інтеграції [24].

Також за результатами засідання урядів України та ЧР 31 жовтня 2022 року було підписано три документи, серед яких – спільна заява про відновлення територіальної цілісності та суверенітету України в міжнародно визнаних кордонах. Учасники наголосили на важливості активізації українсько-чеської співпраці на підставі взаємоповаги та порозуміння. Офіційний Київ також привітав Програму гуманітарної, стабілізаційної, відбудовчої й економічної допомоги ЧР Україні на 2023–2025 роки на суму майже 20 млн дол. щорічно, спрямовану на відшкодування збитків од війни, допомогу внутрішньо переміщеним особам, розмінування територій і реконструкцію критичної інфраструктури. Не менш важливою стала офіційна заява Уряду ЧР про непохитну підтримку України на її шляху до членства в ЄС та вступу до НАТО «як вільного демократичного вибору українського народу».

ЧР активно сприяє Україні в її участі в міжнародних організаціях і спротиві російській агресії. «Чехія не визнає спроб анексії росією українських територій і силової зміни кордонів та засуджує поведінку рф, яка становить загрозу для всіх членів міжнародної спільноти. [...] Ми не визнали незаконної анексії Криму і ніколи не визнаємо незаконної анексії Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей України», – заявив Постійний представник ЧР при ООН Якуб Кулганек під час надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка розпочала розгляд проекту резолюції «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» [25]. Я. Кулганек також наголосив, що всі винні в найсерйозніших порушеннях міжнародного права в Україні мають бути притягнуті до відповідальності, а надто ті, хто причетний до організування «референдумів». Він додав, що ЧР підтримує створення Спеціального міжнародного трибуналу для офіційних осіб рф за злочин агресії проти України, та зауважив: «Ми закликаємо рф припинити цю війну і негайно повністю та без жодних умов вивести свої війська з території України» [26].

ЧР максимально підтримує Україну, надаючи їй, зокрема, військову та гуманітарну допомогу. За повідомленням Міністерства оборони ЧР, на середину лютого 2023 року Збройні сили ЧР і чеські виробники зброї передали Україні військове обладнання на суму понад 54,8 млрд крон (приблизно 2,3 млрд євро). З безпекових і тактичних міркувань ЧР не розкриває змісту допомоги, але є інформація, що на додаток до боєприпасів і стрілецької зброї вона відправила в Україну важку техніку, як-от танки та бойові

вертольоти. Зокрема, державні та приватні структури ЧР передали Україні 89 танків, 226 бронемашин, 39 гаубиць, 6 РК «Strela-10Ms», до того ж майже третина цих постачань надійшла з армійських складів. ЧР також вироблятиме для України мобільні системи протиповітряної оборони для боротьби з дронами.

Окрім військової підтримки, країна прийняла на лікування десятки українських солдатів, допомагає з ремонтом військової техніки та навчанням військовослужбовців. До того ж Міністерство оборони ЧР розглядає можливість підготовки чи навчання українських молодших офіцерів, а також участі чеської військової поліції в розслідуванні воєнних злочинів в Україні. «Дії Заходу мають бути єдиними та ефективними. Це означає, що наша колективна допомога Україні не тільки продовжиться, але ми прискоримо і збільшимо її, хай то постачання боєприпасів, запчастин або ремонт техніки», – зауважила Міністерка оборони ЧР Яна Чернохова [27].

З огляду на військову агресію росії проти України Міністерство оборони ЧР взяло курс на екстрену модернізацію / переозброєння армії. Згідно із заявами Міністра фінансів ЧР Збінека Станжури, чеський уряд планує вкладати більше коштів в оборону держави: якщо 2021 року ЧР спрямувала на цю сферу 1,4% ВВП, то нинішній Уряд зобов'язався витратити на армію до 2025 року 2% ВВП. «Ми повинні готуватися насамперед до найскладнішого і найнебезпечнішого сценарію, а саме до широкомасштабної війни проти передового супротивника. [...] Війна в Україні – це великий тривожний дзвінок для всього суспільства. Ескалаційний потенціал війни в Україні продовжує зростати. Не можна виключати навіть найсерйозніших сценаріїв», – заявив голова Генерального штабу ЧР Карел Ржека [28]. А заступник Міністра оборони ЧР Томаш Копечний, перебуваючи на початку листопада 2022 року в Києві для консультацій щодо додаткових військових потреб ЗСУ, у великому інтерв'ю «Суспільному» впевнено підкреслив: «У нас немає ілюзій щодо справжніх намірів Путіна. Це геноцидна війна, це терористична війна. Це війна, яка демонструє цілковиту слабкість російської армії, що здатна вражати лише цивільну і критичну інфраструктуру та вбивати мирних жителів. Головне питання: як ми можемо це зупинити? Відповідь: через перемогу. [...] Я впевнений, що Україна переможе. Це буде безумовна перемога. [...] Ще одна причина такої підтримки України – якщо що, ми будемо наступними. Звичайно, першими будуть поляки та країни Балтії, але потім будуть чехи. Росіяни просто окупують усіх, коли зможуть» [29].

Заслуговує на увагу й стаття Міністра закордонних справ ЧР Яна Ліпавського, в якій він зазначає: «Дедалі більше людей у Чеській Республіці та Європі закликають до миру, і я серед них. [...] Мир настане тоді, коли Україна відновить контроль над своїми кордонами, а її армія і держава в цілому будуть настільки сильні, що Росія навіть не намагатиметься

продовжувати війну. [...] Переможена, зруйнована, недемократична і слабка Україна, про яку так мріє Владімір Путін, була б загрозою безпеці чеських громадян і всієї Європи. Тому ми маємо захистити Україну, щоб вона могла відновити свої кордони, зміцнити ЄС і НАТО, стати новою можливістю для чеських компаній і підприємців у сферах торгівлі, інвестицій та реконструкції країни» [30].

ЧР прийняла найбільше серед країн-членів ЄС українських біженців у перерахунку на душу населення: з початку російсько-української війни переміщені особи з України отримали в цій країні понад 460 тис. віз тимчасового захисту, серед них майже 100 тис. людей було працевлаштовано. Загалом на кінець 2022 року в країні проживало легально понад 630 тис. українців, що становить майже 4% всього населення. 28 жовтня 2022 року Президент України В. Зеленський нагородив столицю ЧР – Прагу – почесною відзнакою «Місто-рятівник».

Водночас у ЧР є сили та політики, що виступають проти допомоги Україні. Наприклад, у вересні 2015 року під час голосування в нижній палаті Парламенту ЧР за ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 29 депутатів од Комуністичної партії Чехії та Моравії проголосували «проти». 3 вересня 2022 року в Празі на мітинг проти особливого статусу українських біженців у ЧР і за пряме газове постачання з РФ вийшли 70 тисяч осіб. А 11 березня 2023 року в Празі на Вацлавській площі партія «Право, Повіра, Професійність» скликала антиурядовий мітинг під гаслом «Чехія проти бідності», після якого частина протестувальників вирушила до будівлі Національного музею, вимагаючи прибрати український прапор. Систематично критикує Уряд ЧР за допомогу Україні голова опозиційного чеського популістського руху «Свобода та пряма демократія» (SPD) Томіо Окамура. «З нас досить, з людей досить, ваша Україна весь час. Досі тільки українці, українці», – заявив він під час довгої промови перед Палатою депутатів Парламенту ЧР, наголосивши, що «Україна є пріоритетом для уряду Фіали, а ви викинули чеських громадян за борт. Для нас, SPD, чеський громадянин є пріоритетом» [31].

Під час президентської кампанії в ЧР наприкінці 2022 – на початку 2023 років у Празі проходили акції протесту з гаслами про відставку чеського уряду, що підтримує Україну та надає їй військову допомогу, проти проєвропейського кандидата, генерала у відставці Петра Павела, та на підтримку колишнього Прем'єр-міністра Чехії, мільярдера-популіста і кандидата в президенти Андрея Бабіша. Відомий проросійськими поглядами, він, зокрема, заявляв, що допомога Україні зброєю втягує ЧР у війну, тож досить допомагати Києву, а в разі обрання його президентом пообіцяв, що «не відправлятиме солдатів до Польщі, Естонії, Литви та Латвії, якщо Росія нападе на них» [32]. Після завершення президентських виборів Міністерство

внутрішніх справ ЧР оприлюднило аналіз дезінформації та маніпуляцій, спрямованих переважно проти П. Павела, щоб завадити обранню його президентом. У заяві МВС ЧР зазначено: «Таким чином, можна зробити висновок, що в контексті президентських виборів у Чехії в 2023 році була зафіксована дезінформаційна діяльність іноземної держави (йдеться про Росію. – Авт.), спрямована на завдання шкоди одному з кандидатів» [33].

За результатами другого туру президентських виборів у ЧР 28 січня 2023 року переміг колишній голова Військового комітету НАТО П. Павел, набравши 58,32% голосів виборців. Наступного дня П. Павел зателефонував Президенту України В. Зеленському, котрий привітав його з переконливою перемогою, та повідомив про намір відвідати Київ разом із Президенткою СР З. Чапутовою. У своєму першому на посаді президента інтерв'ю міжнародним ЗМІ П. Павел сказав, що Україна морально та практично готова приєднатися до НАТО після закінчення війни. «Українська армія буде, мабуть, найдосвідченішою армією в Європі. Україна заслуговує бути частиною спільноти демократичних країн», – наголосив він [34]. А в наступному інтерв'ю заявив, що на військову допомогу Україні в протистоянні російській агресії не повинно бути «жодних обмежень», окрім ядерної зброї: «Ми повинні надати Україні всі засоби, щоб допомогти їй витіснити російську армію. Важливо демонструвати постійну підтримку України, підкреслювати все хороше й бажання продовжувати нашу ініціативу. Я думаю, що це те, що Україна повинна почути», – підкреслив П. Павел [35].

Щоправда, після інавгурації Президент ЧР висловив дещо інші міркування щодо України: «Я думаю, що членство України або будь-якої країни в Європейському Союзі завжди можна краще пояснити тим, хто цього не хоче, як економічний, соціальний, культурний крок, а не як військовий. Безумовно, можливий вступ України до Європейського Союзу не викличе стільки суперечок, як розгляд питання про її вступ до НАТО» [36]. Водночас він окремо зазначив, що вважає важливим бути на боці України не тільки на словах, а й через матеріальну чи фінансову допомогу. «Це єдине, що може не тільки підтримати бойовий дух українських солдатів, але й українського суспільства, який поки що надзвичайно високий... Якщо наші власні громадяни не бачитимуть сенсу допомагати Україні, якщо вони не сприйматимуть це як допомогу собі, то нам буде важко підтримувати темпи допомоги», – додав П. Павел [37]. Він також підтвердив, що відвідає Україну в квітні 2023 року.

Дійсно, 28 квітня 2023 року П. Павел і З. Чапутова прибули до Києва та зустрілися із В. Зеленським. Під час спільної пресконференції П. Павел заявив, що Україна та ЧР підготували шість проектів зі спільного виробництва зброї, боеприпасів і навчальних літаків, а також ремонту танків на українській території. Президенти України, СР і ЧР підписали декларацію на підтримку повноправного членства України в ЄС і НАТО. Документ,

зокрема, поновлює вимогу до РФ негайно та беззастережно вивести всі свої збройні формування з території України, висловлює готовність держав до тісної співпраці задля зміцнення обороноздатності України, посилення санкцій ЄС проти РФ і створення правової основи для використання заморожених російських активів на відбудову України. 29 квітня П. Павел у межах свого першого візиту в Україну як Президента ЧР відвідав Дніпропетровську область, а Президентка СР З. Чапутова – Чернігівську. Вони побачили жахливі наслідки російської агресії та підтвердили наміри своїх країн допомагати Україні в повоєнній відбудові.

Вплив російсько-української війни на внутрішньополітичний розвиток західних країн-сусідів України доводить, що їхніми життєво важливими інтересами є свобода та народовладдя, захист національної державності та співпраця зі союзниками, партнерами, демократично орієнтованими сусідами. А сильна економіка, стабільна політика й активні міжнародні відносини України після перемоги над російським агресором сприятимуть рівноправній і корисній співпраці з найближчими сусідами та партнерами, зокрема СР і ЧР.

Оптимізму надає й заява Президента України В. Зеленського про те, що «ми маємо вирішити суперечки й прибрати тиск минувшини з наших сучасних відносин з усіма сусідами України, які нас вважають і які не є окупантами нашої держави» [38], а також плани західних держав-сусідів сприяти відбудові України після перемоги над російським ворогом.

1. Левонюк Т. Братислава відкриває вікно можливостей: що означає візит президента Чапутової до Києва // Європейська правда. 13 вересня 2019. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/09/13/7100661>
2. Нежигай І. Президент Словаччини після візиту до Києва: про Україну існує багато міфів // UNN. 17 вересня 2019. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1824793-prezidentka-slovachchini-pislya-vizitu-do-kiyeva-pro-ukrayinu-isnuye-bagato-mifiv>
3. Zuzana Čaputová (2022) *Ukraine's territorial integrity, including in Donbas, is not for Russia's parliament to dictate. It is solely for the Ukrainians to decide and for us to support. One cannot talk about peace but take steps that undermine it* [Twitter] 15 February. Available at: <https://twitter.com/ZuzanaCaputova/status/1493672855569149956?t=H5sscVmt8UVys5-7gDh6DA&s=19>
4. Zuzana Čaputová (2022) *With its invasion of Ukraine, Russia has brought suffering & pain as the number of victims of sexual violence continues to grow* [Twitter] 26 April. Available at: <https://twitter.com/zuzanacaputova/status/1518983948310827009>
5. Президентка Словацької Республіки Зузана Чапутова виступила з промовою до Верховної Ради України // Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. 31 травня 2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyua/223446.html>
6. росія робить усе, щоб зруйнувати мир у світі – президентка Словаччини // Укрінформ. 21 вересня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3576108-rosia-robot-use-sob-zrujnuvati-mir-u-sviti-prezidentka-slovaccini.html>
7. Там само.
8. Уряд Словаччини затвердив новий пакет військової допомоги Україні // Українська правда. 8 грудня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/12/8/7379908>
9. Там само.
10. Прем'єри Чехії та Словаччини: Підсумком війни має стати перемога України // Українська правда. 9 січня 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/9/7384035>

11. *Месежніков Г.* Словаччина в контексті агресії Росії проти України: внутрішній та зовнішньополітичний аспекти // Геополітичні пріоритети України: збірник наукових праць. Ужгород, 2022. Вип. 1 (28). С. 40–41.
12. Там само. С. 43.
13. Словаки найбільше у Центральній Європі підтримують Путіна та довіряють роспропаганді – опитування // Європейська правда. 31 травня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/31/7140394>
14. Половина угорців, болгар і словаків не вважають РФ першочерговою винною у війні // Європейська правда. 3 червня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/3/7140547>
15. Більшість населення Словаччини хоче перемоги Росії у війні – опитування // Українська правда. 15 вересня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/15/7367533>
16. Опитування: 47% словаків хочуть перемоги України у війні, лише 19% – Росії // Європейська правда. 4 жовтня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/4/7148085>
17. Парламент Словаччини визнав російський режим терористичним, а РФ – спонсором тероризму // Європейська правда. 16 лютого 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/16/7156290>
18. У Словаччині перемогла антиукраїнська партія – всупереч екзитполам // Європейська правда, Українська правда. 1 жовтня 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/1/7422139/>
19. *Пеленська О.* Мілош Земан про Україну, РФ, Крим, НАТО і допомогу в час війни. Ексклюзивне інтерв'ю // Радіо Свобода. 3 червня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/intervyu-milosh-zeman-ukrayina-rf-dopomoha-zbroya-krum-nato/31881437.html>
20. Там само.
21. Сенат Чехії визнав геноцидом дії російської армії в Україні – посол // Радіо Свобода. 11 травня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-chehiya-senat-ukrayina-genotsyd/31845068.html>
22. Президент України зустрівся з Прем'єр-міністром Чехії у Києві // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. 31 жовтня 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsyu-z-premyer-ministrom-chehiyi-u-78821>
23. Там само.
24. Зеленський і прем'єр Чехії підписали декларацію про підтримку вступу України до НАТО // Європейська правда. 31 жовтня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/31/7149753>
25. Чехія в ООН: Дії росії становлять загрозу для всіх держав // Укрінформ. 12 жовтня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3591946-chieia-v-oon-dii-rosii-stanovlat-zagrozu-dla-vsih-derzav.html>
26. Там само.
27. Чехія загалом передала Україні зброї на понад 2,3 мільярда євро // Європейська правда. 19 лютого 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/19/7156445>
28. *Житнюк О.* Глава Генштабу Чехії: Ми маємо готуватися до великої війни проти передового супротивника // ЛІГА. Новини. 22 листопада 2022. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/glava-genshtaba-chehii-my-doljny-gotovitsya-k-krupnoy-voyne-protiv-peredovogo-protivnika>
29. *Лисовська Р.* «Я не думаю, що Путін буде в Гаазі, живим він туди не добереться» – заступник міністра оборони Чехії // Суспільне. Новини. 11 листопада 2022. URL: <https://suspljne.media/314176-a-ne-dumau-so-putin-bude-v-gaazi-zivim-vin-tudi-ne-doberetsa-zastupnik-ministra-oboroni-cheii>
30. *Ліпавський Я.* Як уникнути нової війни після перемоги України: стаття глави МЗС Чехії // Європейська правда. 9 березня 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/03/9/7157652>
31. Лідер чеських популістів розкритикував експосла України за «зарозумілість» // Європейська правда. 1 березня 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/1/7157184>
32. Кандидат у президенти Чехії заявив, що не відправить військових у Польщу в разі нападу РФ // Українська правда. 23 січня 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/23/7386041>
33. Росія стояла за кампанією проти обраного президента Чехії Павела – МВС // Європейська правда. 9 лютого 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/9/7155894>
34. Україна заслуговує членства в НАТО, щойно закінчиться війна – Петр Павел // Укрінформ. 1 лютого 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3663208-ukrayina-zaslugovue-clenstva-v-nato-sojno-zakincitsa-vijna-petr-pavel.html>
35. Обраний президент Чехії: Україна повинна отримати всю зброю, окрім ядерної // Європейська правда. 2 лютого 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/2/7155421>
36. Президент Чехії: вступ України в ЄС не буде таким суперечливим, як у НАТО // Українська правда. 13 березня 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/13/7393244>
37. Там само.
38. Україна щотижнево розширює свої міжнародні зв'язки, щоб отримати все необхідне для якнайшвидшого завершення війни – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. 22 травня 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-shotizhnevo-rozshiryuye-svoji-mizhnarodni-zvyazki-s-75285>

Stepan VIDNIANSKYI,
*Doctor of History, Full Professor,
Head of the Department of History
of International Relations and Foreign Policy of Ukraine,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine*

**EVOLUTION OF THE POLITICS
OF SLOVAKIA AND CZECHIA REGARDING
RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE
(To the 30th Anniversary of the Declaration of Independence
of the Slovak and Czech Republics)**

Abstract. The article discusses the fact that after the overthrow of the communist regimes in the late 1980s, the collapse of the Soviet Union, and the formation of independent states in the region, the countries of Central and Eastern Europe began to build good neighbourly relations with Ukraine on a fundamentally new basis. During the last 30 years, after the declaration of independence of the Slovak Republic (SR) and the Czech Republic (CR) in 1993, the relations of both republics with independent Ukraine developed quite successfully and dynamically. But after the beginning of the russian-Ukrainian war in 2014, they acquired a fundamentally new character and substance, as well as a special meaning. In this regard, the article examines the politics of the SR and the CR and the attitude of the political forces and the public of those states to russia's war against Ukraine. The impact of the russian-Ukrainian war on the internal political development of Ukraine's Western neighbours proves that their vital interests are freedom and people's rule, the protection of national statehood, and cooperation with allies, partners, and democratically oriented neighbours. And after the victory over the russian aggressor, the strong economy, stable politics, and active international relations of Ukraine will contribute to equal and beneficial cooperation with the closest neighbours and partners, such as the SR and the CR. Optimism is particularly encouraged by the plans of our Western neighbours to contribute to Ukraine's recovery after the victory over the russian enemy.

Keywords: full-scale aggression, russian-Ukrainian war, Slovak Republic, Ukrainian-Slovak relations, Ukrainian-Czech cooperation, Czech Republic.